

06.11.2023

Група 36

Фізика і астрономія

Урок № 32-33

Тема уроку: Радіоактивність. Закон радіоактивного розпаду

Мета уроку:

навчальна – дати означення поняття радіоактивності, сформулювати правила зміщення; розглянути закон радіоактивного розпаду;

розвивальна – розвивати уяву, творчі здібності учнів, вдосконалювати вміння застосовувати набуті знання на практиці;

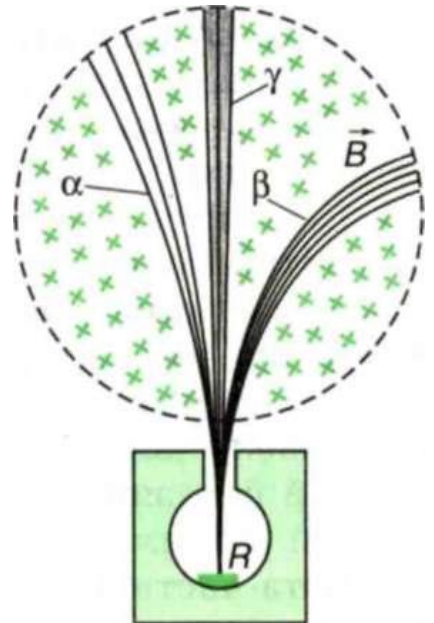
виховна – виховувати почуття відповідальності, взаємодопомоги, вміння виступати перед аудиторією.

Матеріал до уроку

Радіоактивність – властивість деяких атомних ядер мимоволі перетворюватися в інші ядра з випускненням астинок.

Після відкриття радіоактивних елементів, почалося дослідження природи їхнього випромінювання. Досліджували джерела радіоактивного випромінювання набагато сильніші, ніж уран (радій, полоній, актиній).

У 1899 Ернест Резерфорд експериментально встановив, що солі урану випромінюють три типи променів, які по-різному відхиляються в магнітному полі промені першого типу відхиляються так само, як потік додатно заряджених частинок. Їх назвали альфа-променями; промені другого типу відхиляються в магнітному полі так само, як потік негативно заряджених частинок, їх назвали бета-променями; і промені третього типу, які не відхиляються магнітним полем, назвали гамма-променями.

Альфа частинка – позитивно заряджена частинка, утворена 2 протонами й 2 нейтронами, ідентична ядру атома гелію. α -частинки, утворені під час розпаду ядра, мають початкову кінетичну енергію в діапазоні 1,8 – 15 MeV, а їх швидкість – 10000 – 20000 км/сек.

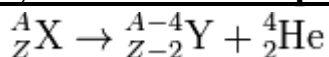
β -випромінювання – швидкі електрони, що вилітають з атомів радіоактивної речовини. Швидкість β -частинок може сягати 0,99с. Відповідно енергія β -частинок може бути кілька MeV.

γ -випромінювання представляє собою електромагнітні хвилі дуже малої довжини (великої частоти).

Отже, радіоактивність — мимовільне перетворення одних атомних ядер на інші, що супроводжується випускненням різних частинок.

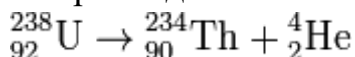
Правило зміщення

Перетворення атомних ядер, що супроводжується випускненням α -частинок, називається α -розпадом:

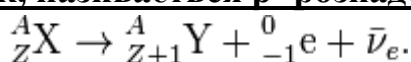

α -розпад зменшує масове число на 4, а зарядове на 2, тобто переміщує елемент на дві клітинки до початку періодичної системи.

Наприклад:

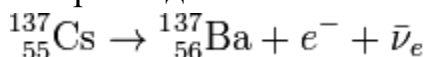

Перетворення атомних ядер, що супроводжується випускненням β -частинок, називається β -розпадом:

Бета-розпад не змінює масового числа, а зарядове число збільшує на 1, тобто зміщує елемент на одну клітинку ближче до кінця періодичної системи.

Наприклад:

Досліджуючи перетворення радіоактивних речовин, Резерфорд на дослідах установив, що їх активність з часом зменшується. Наприклад, активність радону зменшується в два рази вже через хвилину. Активність таких елементів як уран, торій і радій зменшується значно повільніше. Для кожної радіоактивної речовини є певний інтервал часу, протягом якого активність зменшується у два рази. Цей інтервал називається *періодом піврозпаду*.

Період піврозпаду T — це той час, за який розпадається половина всієї кількості наявних радіоактивних атомів.

Наприклад, для ядра ${}^{226}_{88}\text{Ra}$ період піврозпаду складає приблизно 1600 років. Якщо взяти 1 г радію, то через 1600 років його буде 0,5 г, а через 3200 років — 0,25 г. Таким чином, вихідна кількість радію повинна перетворитись на нуль через нескінченний проміжок часу.

У різних речовин період піврозпаду різний: від мільйонних часток секунди до мільярдів років. Чим менший період піврозпаду, тим активніше протікає розпад.

Закон радіоактивного розпаду:

$$N = N_0 \cdot 2^{-\frac{t}{T}}$$

Тобто за будь-який інтервал часу розпадається однакова частина наявних атомів (за період піврозпаду — половина атомів).

Активністю радіоактивного джерела називають фізичну величину, що характеризує кількість радіоактивних розпадів за одиницю часу. Як одиницю активності в СІ обрано Беккерель (Бк): активність у 1 Бк відповідає одному розпаду в секунду.

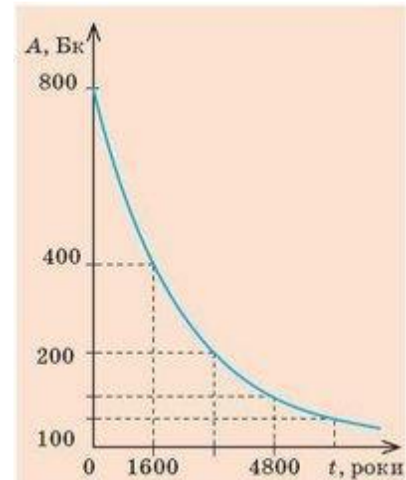
$$[A]=1 \text{ Бк} = 1 \text{ розп/с} = 1 \text{ с}^{-1}$$

1 Бк — це активність такого джерела, у якому за 1 с відбувається 1 розпад (одне ядерне перетворення).

Якщо на даний момент часу в зразку міститься деяка кількість N атомів радіонукліда, то активність A даного радіонуклідного зразка можна обчислити за формулою: $A = \lambda N$, λ - стала радіоактивного розпаду; фізична величина, яка є характеристикою радіонукліда та пов'язана з періодом піврозпаду співвідношенням:

$$\lambda = 0,69 / T_{1/2} \quad ([\lambda] = \text{с}^{-1})$$

Оскільки з плином часу в радіоактивному зразку кількість ядер радіонуклідів, що не розпалися, зменшується, то зменшується й активність зразка.

ОТРИМАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ РАДІОНУКЛІДІВ.

Елементи, яких не має в природі. За допомогою ядерних реакцій добуто радіонукліди всіх хімічних елементів, що зустрічаються лише в стабільному стані. Елементи з номерами 43, 61, 85 і 87 взагалі не мають стабільних ізотопів, і вперше їх добули штучно. Наприклад, елемент з порядковим номером $Z = 43$, який дістав назву технецій, має найдовговічніший ізотоп з періодом піврозпаду близько мільйона років. За допомогою ядерних реакцій також добуто трансуранові елементи.

Мічені атоми. Хімічні властивості радіоактивних ізотопів не відрізняються від властивостей нерадіоактивних ізотопів тих самих хімічних елементів.

Радіоактивні ізотопи можна виявити за їх випромінюванням. Радіоактивність — це своєрідна мітка, що дає можливість простежити за поведінкою елемента в різних хімічних реакціях і фізичних перетвореннях речовини. Має широке застосування у біології, фізіології, медицині і т.д.

Радіоактивні ізотопи — джерела випромінювання. Радіоактивні ізотопи широко використовують у науці, техніці, медицині як компактні джерела γ — проміння. Переважно використовують кобальт.

Добування радіоактивних ізотопів. Радіоактивні ізотопи добувають в атомних реакторах і на прискорювачах елементарних частинок.

Радіоактивні ізотопи в біології та медицині. Одним з найвидатніших досліджень, проведених за допомогою мічених атомів є дослідження обміну речовин в організмах. Також для встановлення діагнозу і терапії. Інтенсивне γ – випромінювання кобальту використовують для лікування ракових хвороб (кобальтова гамматерапія).

Радіоактивні ізотопи в промисловості. Радіоактивні ізотопи дають можливість судити про дифузію металів, процеси в доменних печах і т.д. Потужне γ – випромінювання радіоактивних препаратів використовують для дослідження внутрішньої структури металевих відливок, щоб перевірити чи немає в них дефектів.

Радіоактивні ізотопи в сільському господарстві.

Опромінювання насіння рослин невеликими дозами γ – випромінювання від радіоактивних препаратів сприяє підвищенню врожайності. Також радіоактивні ізотопи використовують для виведення нових сортів рослин, корисних мікроорганізмів, для боротьби з шкідливими комахами та консервування харчових продуктів.

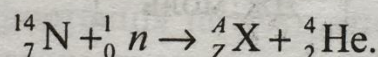
Радіоактивні ізотопи в археології. Для визначення віку давніх предметів органічного походження застосовують метод радіоактивного вуглецю. Загиблий організм вже не поповнюється радіоактивним вуглецем. А кількість цього ізотопу, що був в організмі, внаслідок радіоактивності зменшується. Визначаючи процентний вміст радіоактивного вуглецю в органічних рештках, можна дізнатись про їх вік. Цим методом дізнаються про вік єгипетських мумій, решток доісторичних вогнищ тощо.

Закріплення нових знань і вмінь

Задача 1. Ядро ізотопу ${}^{14}_7\text{N}$ захоплює нейтрон, унаслідок чого із ядра вилітає α - частинка й утворюється невідомий елемент ${}^A_Z\text{X}$. Записати ядерну реакцію і визначити невідомий елемент.

Розв'язання

Запишемо ядерну реакцію:

За законами збереження масових і зарядових чисел можна визначити Z і A :

$$14 + 1 = A + 4, \text{ тоді } A = 11;$$

$$7 + 0 = Z + 2, \text{ тоді } Z = 5.$$

Відповідь. Невідомий елемент — це ізотоп бору ${}^{11}_5\text{B}$.

Домашнє завдання:

Опрацювати конспект. Виконати задачі № 1,2,3,5,10,15 на с.200-201.